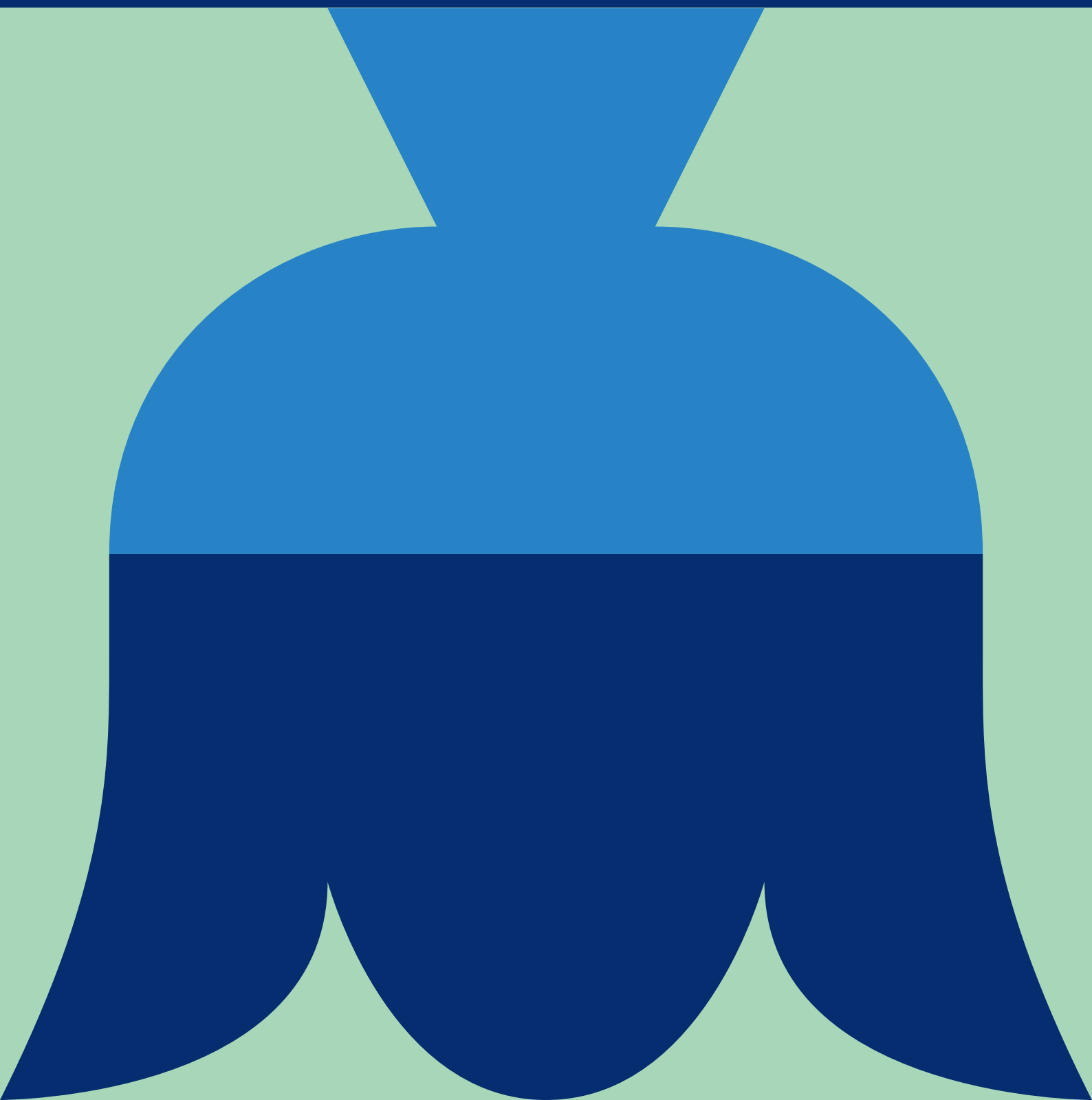

Strategi for Bærekraftige Innkjøp i Lillestrøm kommune

Lillestrøm kommune, mai 2025

Lillestrøm kommune

Pb. 313, 2001 Lillestrøm

Besøksadresse: Lillestrøm Rådhus, Jonas Lies gate 18, 2000 Lillestrøm

Telefon: 66 93 80 00

E-post: postmottak@lillestrom.kommune.no

Utarbeidet av: Kommunalområde Innkjøp, Lillestrøm kommune

Foto:

Lillestrøm kommune

Kunnskapsbyen Lillestrøm

Illustrasjoner:

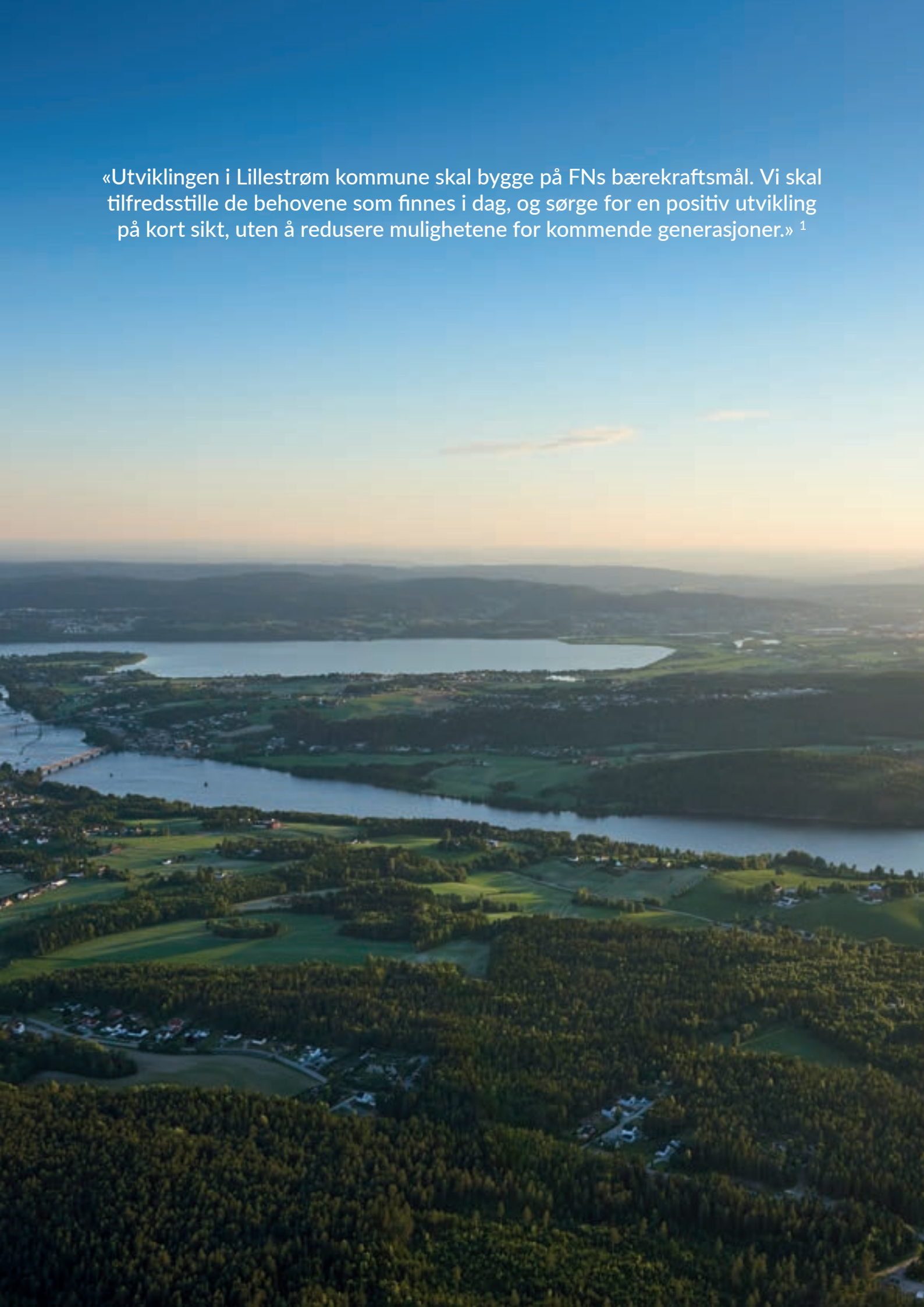
Lillestrøm kommune

Norges kontaktpunkt for ansvarlig næringsliv

Innhold

Innledning	5
Ansvarlig innkjøpspraksis i Lillestrøm kommune	6
Aktsomhetsvurderinger	7
Om strategien.....	8
Strategiområde 1: Klima og miljø.....	10
Innledning.....	10
Satsingsområder.....	10
Direkte utslipp	11
Indirekte utslipp.....	12
Prioritering, samarbeid og kompetanseheving	13
Strategiområde 2: Etikk og menneskerettigheter	15
Innledning.....	15
Satsingsområder.....	15
Ivaretagelse av rettigheter	16
Samarbeid og leverandørutvikling	16
Kompetanse og bevisstgjøring	17
Strategiområde 3: Dyrevelferd.....	17
Innledning.....	17
Satsingsområder.....	19
Samarbeid og leverandørutvikling	19
Kompetanseheving	19
Strategiområde 4: Seriøsitet, korrupsjon og arbeidstakerrettigheter	20
Innledning.....	20
Regelverk	21
Satsingsområder.....	22
Kompetanseheving	23
Kontraktsoppfølging	23
Samarbeid og leverandørutvikling	23

«Utviklingen i Lillestrøm kommune skal bygge på FNs bærekraftsmål. Vi skal tilfredsstillе de behovene som finnes i dag, og sørge for en positiv utvikling på kort sikt, uten å redusere mulighetene for kommende generasjoner.» ¹

Innledning

FNs mål for bærekraftig utvikling skal sikre felles utrydding av fattigdom, bekjempelse av ulikheter, og stoppe klimaendringene innen 2030, ² hvor ambisjonen er å oppnå velferd for alle og samtidig hensynta ressursknapphet og klimahensyn. ³ FNs bærekraftsmål danner grunnlaget for Lillestrøm kommunes strategi for bærekraftige innkjøp.

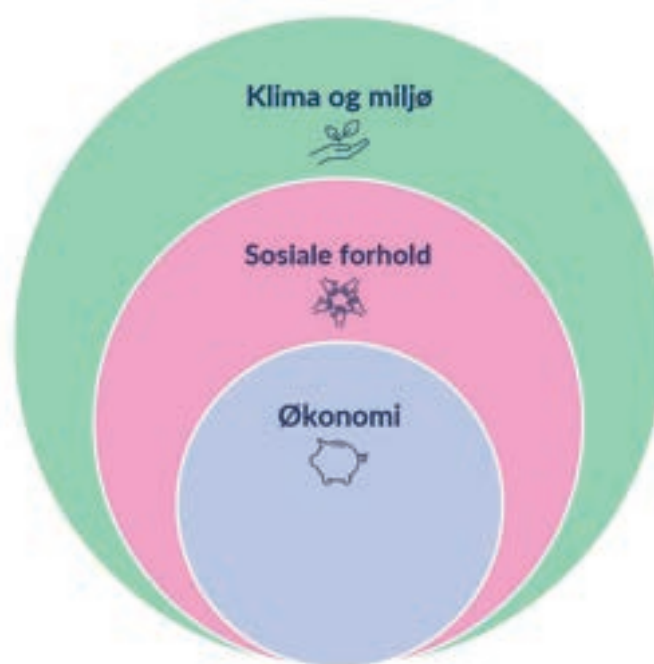
Et av kommunens viktigste virkemidler for å nå både nasjonale og internasjonale målsetninger, og kommunens egne målsetninger, er en strategisk bruk av den innkjøpsmakten som kommunen besitter.

Offentlig sektor er en stor innkjøper og forbruker, og har stor innkjøpsmakt. I 2023 kjøpte det offentlige inn varer og tjenester for ca. 780 milliarder kroner. ⁴ Dette er en økning på 169 milliarder siden 2020. I kommunal sektor utgjør bygge- og anleggsvirksomhet den største andelen, mens varehandel ligger på nr. 3 etter finansierings- og forskningsvirksomhet.

Det er godt dokumentert at mange varer og tjenester som anskaffes i norske kommuner blir produsert eller fremstilt på en måte som har negativ påvirkning på klima- og miljø, som bryter med grunnleggende menneskerettigheter, som medfører lidelse og uholdbare leveforhold for dyr, eller som bidrar til sosial dumping og korrupsjon.

Offentlige anskaffelser representerer et stort og viktig marked for næringslivet. Krav fra offentlige innkjøpere kan derfor bidra til å påvirke virksomheters handlingsmønstre, og påvirke viktige samfunnsinteresser i ønsket retning, for eksempel ved å etterspørre miljøvennlige og etisk forsvarlig produserte produkter. ⁵

Lillestrøm kommune må bruke sin innkjøpsmakt, og sikre at kommunens innkjøp bidrar til at kommende generasjoner har tilgang på de samme ressursene vi har i dag. I sitt arbeid skal kommunen sikre at internasjonale standarder for menneskerettigheter, arbeidstakerrettigheter, miljø, dyrevern og

Figur 1: Bærekraftig utvikling forutsetter at verdenssamfunnet arbeider innenfor tre dimensjoner; Klima- og miljø, sosiale forhold, og økonomiske forhold. Det er sammenhengen mellom disse som avgjør om noe er bærekraftig.

¹ Lillestrøm kommune, Kommuneplanens samfunnsdel 2020-2031, s. 10.

² <https://www.regjeringen.no/no/tema/fns-barekraftsmal/id2590133/>

³ Rapport: «Oppfølging av bærekraftsmåla i Noreg», Digitaliserings- og Forvaltningsdepartementet, 07.10.24.

⁴ <https://dfo.no/nokkeltall-og-statistikk/innkjop-i-offentlig-sektor/utgifter-til-offentlige-innkjop>

⁵ Meld. St. 22 (2018-2019) Smarte Innkjøp – effektive og profesjonelle offentlige anskaffelser, pkt. 1.2.2.

antikorrupsjon respekteres i hele leverandørkjeden. Kommunens innkjøpsmakt må også brukes for å sikre rettferdig konkurranse hvor seriøse aktører belønnes for å være sitt ansvar bevisst.

Ansvarlig innkjøpspraksis i Lillestrøm kommune

Lillestrøm kommune er medlem i Etisk Handel Norge. Gjennom medlemskapet har kommunen forpliktet seg til å etterleve Etisk Handel Norges prinsipper for bærekraftig forretningspraksis (Prinsipperklæring for Etisk handel Norge av 01.06.2022 - <https://etiskhandel.no/wp-content/uploads/2022/06/Prinsipperklæring-Oppdatert-01.06.2022.pdf>. Heretter «Prinsipperklæringen»). Innenfor rammene av anskaffelsesregelverket skal kommunen innrette sin innkjøpspraksis med sikte på å forbedre forholdene for mennesker, miljø og samfunn i våre leverandørkjeder. Prinsipperklæringen forplikter kommunen, og alle kommunens leverandører, til å jobbe for og etter Etisk Handel Norges 13 prinsipper for bærekraftig forretningspraksis.⁶

Å jobbe for en bærekraftig innkjøpspraksis innebærer at kommunen må gjøre gode aktsomhetsvurderinger og iverksette passende og forholdsmessige tiltak for å både redusere potensiell negativ påvirkning, og for å rette eventuelle brudd. Ansvar for å sikre etterlevelse av kommunens forpliktelser må ivaretas av kommunedirektøren, mens operasjonalisering av forpliktelsene ligger til kommunalsjef innkjøp. Alle kommunens leverandører er forpliktet til å jobbe for at Prinsipperklæringen etterleveres i hele sin leverandørkjede.

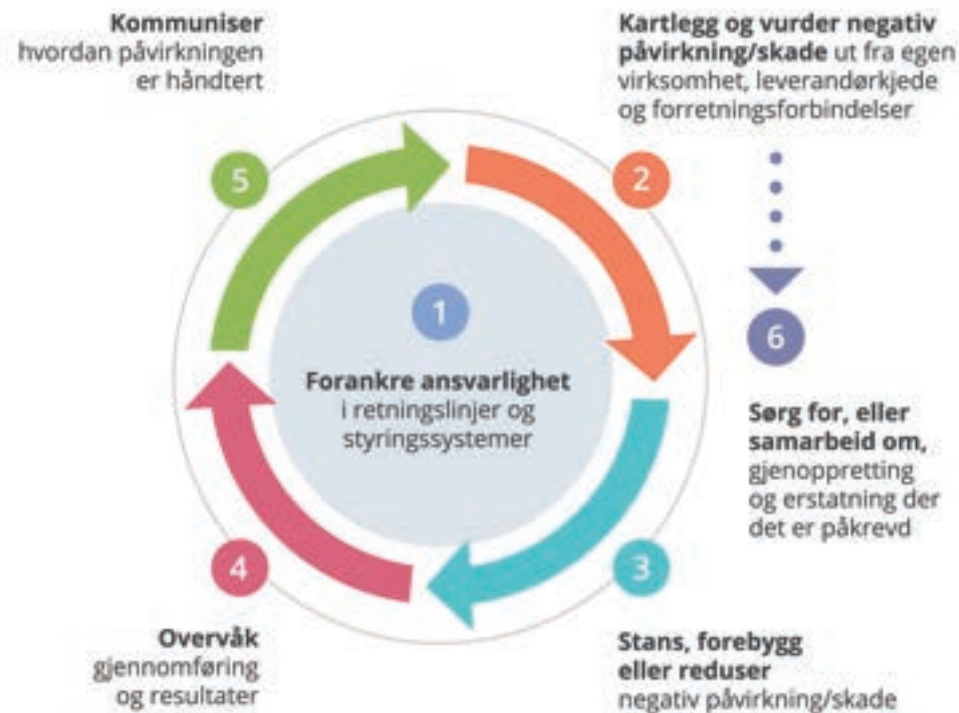
Målet for Lillestrøm kommunes bærekraftige innkjøpspraksis er at kommunen skal være en ansvarlig og rettferdig forbruker av varer og tjenester, og skal sikre at kommunen ikke driftes på bekostning av menneskers rettigheter, dyrs lidelse og skade på klima og miljø.

⁶ Prinsipperklæring for Etisk Handel Norge, del III.

Aktsomhetsvurderinger

Lillestrøm kommune skal organisere dette arbeidet i tråd med metoden for aktsomhetsvurderinger som beskrevet i internasjonalt anerkjente rammeverk, som FNs veiledende prinsipper for næringsliv og menneskerettigheter (UNGP) og OECDs retningslinjer for flernasjonale selskaper. Metoden for aktsomhetsvurderinger har seks trinn som beskriver hvordan offentlige virksomheter kan jobbe for å sikre en ansvarlig og bærekraftig forretningspraksis.⁷

Kommunen skal kartlegge og vurdere mulige risikoer knyttet til menneskerettigheter, arbeidsforhold, miljøpåvirkning, korrupsjon og dyrevelferd i vår egen virksomhet og i våre leverandørkjeder. Vi skal implementere nødvendige tiltak for å hindre eller redusere identifiserte risikoer, sørge for gjenoppretting ved avdekking av brudd eller påført skade, og vi skal overvåke effektiviteten av tiltakene vi iverksetter, samt informere interessenter om våre aktsomhetsvurderinger og tiltakene som er iverksatt.

Figur 2: Aktsomhetshjulet – Norges kontaktpunkt for ansvarlig næringsliv

Metoden for aktsomhetsvurderinger etter OECDs retningslinjer for flernasjonale selskaper går ut på at kommunen skal identifisere, vurdere, håndtere, og rapportere potensielle eller faktiske negative virkninger på menneskerettigheter og miljø som kan oppstå gjennom vår virksomhet og våre leverandørkjeder.

For de fleste av kommunens avtaler innebærer dette kartlegging av leverandører med juridisk og fysisk tilhørighet i andre land. Mye av produksjonen av alminnelige varer på våre avtaler foregår i lavkostland langt utenfor våre landegrenser.

For å sikre fornuftig og korrekt bruk av kommunens ressurser må vi ha en risikobasert prioritering av vårt arbeid, prioritere ressursbruk på grunnlag av risiko for, og alvorlighetsgraden ved eventuelle brudd på menneskerettigheter, arbeidsforhold, miljøpåvirkning, korrupsjon og dyrevelferd.

⁷ Se mer på Etisk Handel Norge - <https://etiskhandel.no/bedrift/>

⁸ OECDs kontaktpunkt for ansvarlig næringsliv, «OECDs veileder for aktsomhetsvurderinger for ansvarlig næringsliv – en innføring», 2018.

Om strategien

Strategien har fire satsingsområder. Disse er *Klima og miljø, Etikk og menneskerettigheter, Dyrevelferd, og Seriositet, korrupsjon og arbeidstakerrettigheter*. Videre støtter satsingsområdene, både sammen og hver for seg, opp under Etisk Handel Norges prinsipperklæring, og fremmer utviklingen innen prioriterte bærekraftsmål.

Det er flere rammeverk i Lillestrøm kommune som legger føringer for arbeidet med bærekraft i kommunens anskaffelser:

- Kommuneplanens samfunnsdel
- Klimastrategi
- Klimanøytral 2027: Plan for klimanøytral drift for Lillestrøm kommune
- Strategi og handlingsplan mot korrupsjon og økonomisk kriminalitet
- Strategi for bærekraftig næringsutvikling
- Seriositetsbestemmelsene

Videre foreligger det en rekke nasjonale og internasjonale rammeverk, føringer og anbefalinger som er relevant å se hen til i arbeidet med bærekraftige anskaffelser:

- Handlingsplan for en sirkulær økonomi (2024-2025), Klima- og miljødepartementet / Nærings- og fiskeridepartementet.
- Dyrevelferd, Meld.St.8 (2024-2025).
- Norway's first Biennial Transparency Report under the Paris Agreement, Klima- og miljødepartementet, 2024.
- Oppfølging av bærekraftsmåla i Noreg – Rapport frå Regjeringa til Stortinget i forslag til statsbudsjett for 2025, Digitaliserings- og forvaltningsdepartementet, 2024.
- Regjeringens klimastatus og -plan, Særskilt vedlegg til Prop. 1 S (2024-2025), Klima og miljødepartementet.
- OECD Guidelines for Multinational Enterprises on Responsible Business Conduct, 2023.
- Handlingsplan mot sosial dumping og arbeidslivskriminalitet, Departementene, 2022.
- Strategi mot arbeidslivskriminalitet, Departementene, 2021

- Handlingsplan for økt andel klima- og miljøvennlige offentlige anskaffelser og grønn innovasjon, Direktoratet for forvaltning og økonomistyring, 2021.
- Klimaplan for 2021-2030, Meld.St.13 (2020-2021).
- Smartere innkjøp – effektive og profesjonelle offentlige anskaffelser, Meld.St.22 (2018-2019).
- Nasjonal strategi for ein grønn, sirkulær økonomi, Departementene, 2021.
- A new Circular Economy Action Plan For a cleaner and more competitive Europe, COM(2020) 98 final, Europakommisjonen, 2020.

Det er utformet en handlingsplan for operasjonalisering av strategien. Handlingsplanen inneholder konkretiserte tiltak som skal gjennomføres for å oppnå strategiens overordnede mål. Handlingsplanen skal følges opp av kommunalområdet innkjøp gjennom hele strategiperioden. For å sikre måloppnåelse er de overordnede målene for hvert strategiområde konkretiserte i en rekke tiltak som skal følges opp gjennom hele strategiperioden. Fra inneværende strategiperiode trekkes det kontinuerlige arbeidet med strategiens handlingsplan frem som et av de viktigste suksesskriteriene.

Mål: Lillestrøm kommune skal være en ansvarlig og rettferdig forbruker av varer og tjenester, og skal sikre at vi ikke drifter kommunen vår på bekostning av menneskers rettigheter, dyrs lidelse og skade på klima og miljø.

Strategiområde 1: Klima og miljø

Innledning

Det haster å stanse klimaendringene. Som en følge av menneskeskapte klimaendringer ser verden mer og mer ekstremvær, noe vi også merker innenfor våre egne kommunegrenser.

Under Parisavtalen har Norge forpliktet seg til å redusere klimagassutslippene med minimum 55 prosent i 2030, sammenlignet med nivået i 1990. Beregninger gjort i 2024 tilsier at Norge i 2030 kun vil ha redusert utslippene med rundt 27 prosent, under halvparten av målet.⁹

Selv om Norge oppfyller flere av FNs bærekraftsmål allerede, gjenstår det mye arbeid for å leve opp til flere av forpliktelsene våre.¹⁰ Dette gjelder særlig bærekraftsmål 12 «Ansvarlig forbruk og produksjon», 13 «Stoppe klimaendringene», og 15 «Livet på land», hvor omfattende utfordringer gjenstår. Dette er prioriterte bærekraftsmål i kommuneplanens samfunnsdel og i den foregående Strategi for Grønne innkjøp, og arbeidet med disse bærekraftsmålene videreføres i neste strategiperiode.

FN antyder at en av grunnene til dette er at Norge ofte prioriterer å utnytte naturens ressurser fremfor å bevare økosystemer og naturmangfoldet, kaster mye elektronisk utstyr og spiser mye kjøtt. Som nasjon har vi høyt materielt forbruk, og store klimagassutslipp.¹¹ Disse utfordringene kan omtales som velferdssamfunnets bakside.¹²

Videre er kommunen, gjennom Etisk Handel Norges 13 prinsipper for bærekraftig forretningspraksis forpliktet til å innrette sin innkjøpspraksis slik at negativ miljøpåvirkning i hele verdikjeden reduseres.

Satsingsområder

Lillestrøm kommune skal bli et lavutslippssamfunn innen 2027. For å lykkes med dette, må vi kutte klimagassutslipp i hele organisasjonen. Den største andelen av kommunens klimafotavtrykk er knyttet til innkjøp av varer og tjenester, herunder også bygge- og anleggsprosjekter.¹³ Kommunens arbeid med anskaffelser er derfor utpekt som det viktigste virkemiddelet for å redusere kommunens klimafotavtrykk.¹⁴

Innenfor strategiområdet Klima og miljø må det både jobbes med kommunens direkte utslipp og med de indirekte utslippene vi bidrar til gjennom driften av Lillestrøm kommune.

Direkte utslipp

I relasjon til kommunens innkjøp stammer direkte utslipp i all hovedsak fra transporten av varer og tjenester i siste ledd («last mile»), og fra utslipp fra bygge- og anleggsplasser.

I bygg- og anleggssektoren kan direkte utslipp reduseres både gjennom valg av maskiner og kjøretøy med nullutslippsløsninger, men også gjennom planlegging av arbeidsmetoder som tar sikke på å redusere behovet for både maskinbruk og transport.

⁹ Miljødirektoratet: <https://www.miljodirektoratet.no/ansvarsomrader/klima/klimatiltak/klimatiltak-i-norge/>

¹⁰ FN-sambandet: <https://fn.no/Om-FN/FNs-baerekraftsmaal#HvaerFNsb%C3%A6rekraftsm%C3%A5l?-0>

¹¹ Rapport: «Oppfølging av bærekraftsmåla i Noreg», Digitaliserings- og Forvaltningsdepartementet, 07.10.24. s. 4

¹² <https://anskaffelser.no/verktoy/eksempelbanken/strategi-gronne-innkjop-strekker-oss-litt-lenger>

¹³ Klimanøytral 2027, s. 8.

FOTO: CLEANCON/KUNNSKAPSBYEN

I relasjon til kommunens vare- og tjenestekontrakter er det gjort mye for å redusere direkte utslipp forbundet med transport, men noe gjenstår fremdeles. Tiltak som reduserer antall leveranser, effektiviteten av leveringsruter, og fortsatt overgang til utslippsfri drivstoffteknologi.

Indirekte utslipp

Indirekte utslipp knytter seg til utvinning, produksjon, transport og montasje i leverandørkjeden. Indirekte utslipp inkluderer også avfall produsert i egen drift, og i forbindelse med produksjon og tilvirkning av produkter og tjenester vi kjøper.

For å stanse klimaendringene må vi som samfunn endre våre forbruksvaner. Vi må både redusere forbruk, og sikre at eksisterende ressurser forblir i kretsløpet lengst mulig i tråd med en sirkulærøkonomisk tankegang. Ved reduksjon i forbruk, vil man også se en reduksjon av avfall.

Sirkulærøkonomiens nøkkelkonsepter ligger i å redusere forbruk, sirkulere ressurser, og fremme regenerering av natur. Dette sikrer verdivedlikehold og ressurseffektivitet.

I kjernen av sirkulær økonomi ligger prinsippet om å anvende ressurser i dens høyeste verdi så lenge som mulig. Dette krever en helhetlig livsløpstankegang, hvor bruk av ressurser skal hensyntas gjennom hele livsløpet. Ressurser må brukes, designes, og gjenvinnes for minst mulig tap av verdi. Vurdering av fremtidige behov i kommunens anskaffelser må derfor ta utgangspunkt i avfallshierarkiet, eller den «omvendte avfallspyramiden».

¹⁴ Klimanøytral 2027 – Plan for klimanøytral drift for Lillestrøm kommune (2023), s. 11.

Den omvendte avfallspyramiden

Den omvendte avfallspyramiden består av fem nivåer, hvor målet er at avfallet skal behandles så nært toppen av pyramiden som mulig.¹⁵ Hensynene bak avfallshierarkiet gjør seg gjeldende også for reduksjon av indirekte utslipp i bygge- og anleggsprosjekter.

Figur 3: Den omvendte avfallspyramiden består av fem nivåer, hvor målet er at avfallet skal behandles så nært toppen av pyramiden som mulig.

For å hindre at avfall oppstår må vi redusere forbruket, unngå å kjøpe nytt, vi må kjøpe varer og produkter med lenger levetid, og vi må ta vare på og vedlikeholde på de ressursene vi allerede har. I Plan for klimanøytral drift er det derfor satt som mål at kommunen skal jobbe med å identifisere overforbrukt av ressurser og jobbe for å unngå ufornuftig kjøp og forbruksmønster.

Å redusere forbruk handler også om å bruke gjenstander, materialer og komponenter om igjen i dets eksisterende tilstand. Det kan imidlertid også være snakk om å bruke noe på nytt, men hvor det er behov for vedlikehold, oppgraderinger og/eller reparasjon av produktet for å kunne bruke det på nytt.

Dersom gjenstanden ikke lar seg gjenbruke må vi sikre at den lar seg materialgjenvinne, slik at gjenstandens iboende materialressurser kan gå

inn i kretsløpet på nytt. For å få til dette må det stilles krav til materialbruken og produktenes sammensetting. For å sikre at materialgjenvinning er økonomisk forsvarlig må vi også etterspørre produkter bestående av resirkulerte materialer.

Avfall som ikke lar seg materialgjenvinnes må i det aller minste sikres at blir til nyttiggjort energi i form av varme, strøm, biogass, eller ved tilbakeføring av verdifulle næringsstoffer og mineraler til jordens kretsløp i form av kompost, gjødsel og biorest.

Aller nederst i avfallshierarkiet omtales avfall som må deponeres. Dette gjelder avfall som av årsaker knyttet helse og miljø ikke bør gjenvinnes. For å muliggjøre gjenvinning, herunder også energiutnyttelse, må produkter bestående av biologisk nedbrytbare materialer etterspørres.

Prioritering, samarbeid og kompetanseheving

For å lykkes med kommunens målsettinger må vi i strategiperioden ha fokus på prioritering, samarbeid og leverandørutvikling, og kompetanseheving. Disse satsingsområdene er tett sammenvevd, og både forsterker og er avhengige av hverandre.

I forrige strategiperiode opparbeidet Lillestrøm kommune seg høy anseelse når det gjelder strategisk forankring og arbeid med ivaretagelse av klima og miljø i offentlige anskaffelser, og kan vise til mange gode eksempler. For avtaler og prosjekter hvor vi ikke har lykkes med våre målsettinger skyldes dette i all hovedsak manglende økonomisk prioritet, manglende modenhet i markedet, eller knappe tidsrammer.

Det er en forutsetning for arbeidet i strategiperioden at kommunen må ha fokus på de totale livssyklus kostnadene til produkter og investeringer. Dette inkluderer særlig drifts- og vedlikeholdskostnader. Produkter og materialer av høyere kvalitet og energieffektivitet forventes å ha mindre behov for vedlikehold, ha lenger levetid, og lavere energibehov. Det må være en iboende forståelse og aksept for at ved investeringer må både totalregnestykket og samfunnsverdien av å introdusere ny teknologi legges til grunn.

¹⁵ Klimanøytral 2027 – Plan for klimanøytral drift for Lillestrøm kommune (2023), s. 11.

Målet om reduksjon i forbruk må også tas med i regnestykket. Å investere i gode og bestandige løsninger, og å sikre ombruk og bevaring av eksisterende ressurser, vil redusere det opplevde behovet for å kjøpe nytt. Redusert forbruk, fokus på kvalitet og bestandighet, sammen med laveste mulige drifts- og vedlikeholdskostnader vil sikre en bærekraftig økonomisk utvikling.

Ved anskaffelser av grønne og bærekraftige produkter eller løsninger, erfarer vi at modenheten i markedet kan variere, og i enkelte tilfeller er en barriere. Dette gjelder særlig i anskaffelser som treffer små og mellomstore bedrifter.

Krav som stilles i offentlige anskaffelser vil normalt bidra til redusert miljøbelastning og klimagassutslipp i samfunnet som helhet.¹⁶ Det er derfor viktig at offentlige oppdragsgivere stiller krav til at produkter og løsninger skal være bærekraftige, og fortsetter å være en pådriver for innovasjon og utvikling. Samtidig må kommunen også ivareta lokalt næringsliv, som kan ha utfordringer med å møte svært høye ambisjoner. Disse hensynene kan være vanskelig å forene.

En side av det kan være kostnader forbundet med å investere i eller legge om til produksjon til mer bærekraftige løsninger eller produkter. Økonomiske incentiver kan gis ved å etterspørre, og sikre rettferdige konkurranser hvor tilbydere ikke blir straffet økonomisk for å tilby grønne og bærekraftige produkter og løsninger.

Interkommunale og regionale samarbeid kan bidra til lavere transaksjonskostnader, lavere omstillingskostnader og lavere innkjøpskostnader.¹⁷ Videre kan også offentlige økonomiske støtteordninger benyttes til å redusere kommunens merkostnader forbundet med kjøp av bærekraftige produkter og løsninger.

Videre er hastverk og korte tidsrammer en klassisk barriere for å kunne gjennomføre grønne og bærekraftige anskaffelser. Grønne og bærekraftige anskaffelser kan kreve at både vi og markedet tilnærmer oss tradisjonelle utfordringer og behov på nye måter. For å muliggjøre dette krever det at vi setter av nok tid til å snakke med leverandørmarkedet i forkant av en anskaffelse, men også at vi setter av tilstrekkelig tid for leverandørene til å både utforme tilbud og eventuelt til å utvikle gode løsninger. Å gjennomføre gode dialoger med markedet krever imidlertid planlegging og tilstrekkelig tid.

Ser vi innover på kommunens forbruk skyldes unødvendig og ufornuftig forbruk ofte manglende kunnskap eller bevissthet. For å lykkes med å redusere kommunens forbruk og sikre at ressursene forblir i kretsløpet lengst, mulig må vi jobbe med holdninger og bevissthet. Vi må være tydelig på hvorfor vi må gjøre dette, hvordan bestillere i kommunen kan ta bærekraftige valg, og hva hver enkelt kan bidra med.

¹⁶ Meld. St. 45 (2016-2017) Avfall som ressurs – Avfallspolitikk og sirkulærøkonomi, pkt. 3.3

¹⁷ Rapport: Gevinstanalyser av grønne anskaffelser. Oslo Economics (2018), s. 15.

Strategiområde 2: Etikk og menneskerettigheter

Innledning

Ivaretagelse av menneskeverdet til alle som bidrar til fremstillingen og produksjonen av varer og tjenester er en viktig forutsetning for en ansvarlig eller bærekraftig innkjøpspraksis.

Strategiområdet *Etikk og menneskerettigheter* omhandler menneskene i hele produksjonskjeden for varene og tjenestene vi kjøper. Helt fra råvareutvikling, de ulike produksjonsfasene, til transporten.

Ved å sikre at anskaffelsesprosessen er etisk forsvarlig og tar hensyn til menneskene i hele produksjonskjeden, kan vi bidra til å forebygge utnyttelse, tvangsarbeid, barnearbeid eller diskriminering, samt fremme sosial rettferdighet og inkludering. Krav til etisk forsvarlig produksjon i offentlige kontrakter kan på lang sikt bidra til å skape en mer rettferdig og bærekraftig økonomi gjennom å påvirke private aktører til å handle mer bærekraftig og sosialt ansvarlig.

Satsingsområder

Kommunens arbeid med etisk handel skal særlig fremme bærekraftsmål 8 «Anstendig arbeid og økonomisk vekst», 10 «Mindre ulikheter», 12 «Ansvarlig forbruk og produksjon», og 16 «Fred, rettferdighet og velfungerende institusjoner».

For å sikre etisk handel og produksjon i alle ledd i kommunens leverandørkjeder må vi gjøre gode aktsomhetsvurderinger, jobbe for at alle som bidrar til fremstillingen av varer og tjenester får

sine rettigheter ivaretatt, og samarbeide med våre leverandører, nabokommuner, og relevante organisasjoner og fagmiljøer. Vi må også fortsette å jobbe med bevisstgjøring og bygge opp vår egen kompetanse på området.

DFØ har utarbeidet en liste med informasjon om produktkategorier med høy risiko for brudd på grunnleggende menneskerettigheter i leverandørkjeden. Denne høyrisikolisten skal legges til grunn som utgangspunkt for aktsomhetsvurderinger i alle faser av arbeidet med en anskaffelse.

Ivaretagelse av rettigheter

En ansvarlig innkjøpspraksis innebærer blant annet at kommunen må stille krav til selve varene og tjenestene vi kjøper, stille krav til råvareutvinning, produksjon, og transport, og stille krav til hvordan våre leverandører skal jobbe for å sikre ansvarlighet og etterlevelse av kommunens krav i sine leverandørkjeder. Vi må sikre at våre leverandørkjeder forholder seg til internasjonalt anerkjente normer og rammeverk for et ansvarlig næringsliv.

Etisk Handel Norges prinsipper for ansvarlig forretningspraksis bygger på internasjonale minimumsstandards og skal hindre at det i oppfyllelsen av kontrakter forekommer tvangsarbeid, slavearbeid eller barnearbeid, eller at det forekommer bruk av eller trusler om fysiske avstraffelser eller mishandling.

Videre skal prinsippene sikre ivaretagelse av de involvertes arbeidstakerrettigheter, slik som retten til fri fagorganisering og andre former for demokratisk valgt arbeidstakerrepresentasjon, vern mot diskriminering, krav til helse, miljø og sikkerhet, krav til arbeidstidsbestemmelser og lønn, samt verne mot omgåelse av regulære ansettelser.

¹⁸ <https://anskaffelser.no/berekraftige-anskaffingar/menneskerettigheter/hoyrisikolisten>

Urfolk og marginaliserte befolkningsgruppers ressurs- og inntektsgrunnlag skal beskyttes mot utnyttelse. Handel med aktører som har aktiviteter i land som er pålagt handelsboikott av de forente nasjoner (FN) og/eller norske myndigheter skal unngås.

Kommunen skal også slå ned på alle former for bestikkelser og tilegninger av illegitime fordeler, eller forsøk på å oppnå slike, i hele leverandørkjeden.

Samarbeid og leverandørutvikling

Samarbeid står sentralt for å nå FNs bærekraftsmål.¹⁹ Arbeid med aktsomhetsvurderinger i leverandørkjeder kan være komplekst, både for offentlige myndigheter og for våre leverandører. Kommunen skal derfor bygge videre på det gode samarbeidet vi har med våre leverandører for å bedre mulighetene for sporing og åpenhet i leverandørkjedene. I tilfelle brudd på kommunens krav skal vi også samarbeide med leverandørene om å rette opp skaden vi har bidratt til.

Videre kan aktsomhetsvurderinger og kontroller være svært ressurskrevende for leverandørene som gjør sporingen og innhenter dokumentasjon, og for kommunen som må følge opp leverandørene og vurdere store mengder dokumentasjon. Vi vet at våre leverandører ofte også er leverandører til andre kommuner i regionen, så for å unngå unødig belastning og ressursbruk, bør vi også samarbeide med andre oppdragsgivere i regionen om å gjøre kontroller og dele eventuelle funn.

Lillestrøm kommune har et sterkt fagmiljø på offentlige anskaffelser og deltar i en rekke nettverk og samarbeid. Kommunen må jobbe for å opprettholde disse arenaene for deling og utvikling.

Kompetanse og bevisstgjøring

Et viktig steg på veien i arbeidet med bærekraftige anskaffelser er bevisstgjøring og kontinuerlig kompetanseheving. Verden er i stadig og rask utvikling, og kommunen må sikre at vi holder oss faglig oppdatert. I takt med utviklingen av nye løsninger, vil også nye markeder og nye muligheter for utnyttelse av svakerestilte i verdenssamfunnet oppstå.

Vi må støtte oss på tilgjengelige fagmiljøer og fagnettverk for kompetanseheving, og bidra til deling av kompetanse.

For å kunne jobbe ansvarlig og målrettet med våre leverandørkjeder må vi være bevisste på realitetene i verden, og ta informerte valg i vår arbeidshverdag.

¹⁹ Se bærekraftsmål 17: Samarbeid for å nå målene.

Strategiområde 3: Dyrevelferd

Innledning

Dyr har en egenverdi uavhengig av den nytteverdien de har for mennesker. Dyr skal behandles godt og vernes mot fare, unødvendige påkjenninger og smerte.²⁰

Å sette søkelys på humane og miljøvennlige produksjonssystemer, sammen med en reduksjon i forbruk av animalske produkter, kan ha positive innvirkninger på og bidra til oppfyllelsen av flere av FNs bærekraftsmål.²¹

Dyrevelferd er ikke direkte omtalt i FNs bærekraftsmål. I sin Global Sustainable Development Report i 2019 påpekte imidlertid FN at det er en klar lenke mellom menneskelig helse og velferd, og dyrevelferden både for husdyr og ville

dyr. FN anerkjente at dyrevelferd var en oversett nøkkelfaktor i formuleringen av bærekraftsmålene, og at det måtte løftes opp på dagsordenen.²² Dyrevelferd inngår også som et selvstendig prinsipp i Etisk Handel Norges 13 prinsipper for bærekraftig forretningspraksis.

God dyrevelferd handler imidlertid om mer enn ivaretagelse av dyrs egenverdi. Forvaltningen av dyr, både i fangenskap og i naturen, kan ha direkte påvirkning på og ha store konsekvenser for menneskehelse globalt.²³ Forbedret dyrevelferd øker dyrs motstand mot sykdommer og zoonoser. Videre er helsen og velferden til produksjonsdyr en forutsetning for trygg matproduksjon og sunne økosystemer. Disse forholdene kan både redusere risikoen for antibiotikaresistens, og bidra til å redusere risikoen for globale pandemier i fremtiden.²⁴ Videre ser man at seriositet på et område ofte fører til økt seriositet innen andre områder.

²⁰ <https://www.mattilsynet.no/dyr/dyrevelferd>

²¹ Rapport fra AITC (Animal Issues Thematic Cluster) og Animal People: «Animal Protection and Sustainable Development: An Invisible relationship» (2019), s. 2

²² <https://etiskhandel.no/artikel/a-inkludere-dyrevelferd-styrker-baerekraften/>

²³ Samme som over.

²⁴ Samme som over, samt <https://www.frontiersin.org/journals/veterinary-science/articles/10.3389/fvets.2019.00336/full>

Krav til dyrevelferd er relevant i flere av kommunens avtaler, og det stilles i dag flere krav knyttet til dyrevelferd. Arbeid med å bedre dyrevelferd er imidlertid komplekst og utfordrende, både på nasjonalt og internasjonalt plan. Spørsmål om hva som er god dyrevelferd er et etisk spørsmål som beror på den enkeltes verdisyn, og samfunnsdebatten er polarisert og politisk.²⁵

Nasjonalt møter man imidlertid utfordringer knyttet til landbrukspolitik og økonomi. I Dyrevelferdsmeldingen er det fastslått at norsk landbruk skal ha dyrevelferd i verdenstoppen, men at det forutsettes at dette skal skje innenfor de økonomiske rammene for landbruket.²⁶ Norsk landbrukspolitik og -forvaltning innebærer i dag at kostnaden for økt dyrevelferd ofte må bæres av den enkelte bonden (produksjonsleddet), uten at den samme bonden nødvendigvis får avkastning for denne investeringen. Videre ser man store utfordringer med sykdom og dødelighet i norske fiskeoppdrettsanlegg. Man ser også høy risiko for smitte fra oppdrettsnæringen til ville bestander.

Internasjonalt møter man utfordringer knyttet til sporbarhet, antibiotikabruk, og et radikalt forskjellig syn på dyrs egenverdi. Dette verdisynet medfører bruk av hensynsløse og smertefulle produksjonsmetoder, som på sin side øker risikoen for sykdom og skade, som så behandles eller forebygges med antibiotika.

Satsingsområder

Arbeidet med dyrevelferd må bygge på samarbeid og leverandørutvikling. For å oppnå ønsket velferdsnivå på våre kontrakter må vi jobbe med leverandørmarkedet på en måte som gir gode nok incentiver til å øke dyrevelferden i produksjonsleddet, ivaretar den norske bonden, sikrer kommunens behov, og at det hele gjøres innenfor rammene av anskaffelsesregelverket.

For å klare dette må kommunen både jobbe med kompetanseheving og bevisstgjøring, og etablere og videreutvikle godt samarbeid med leverandørmarkedet og interesse- og bransjeorganisasjoner.

Samarbeid og leverandørutvikling

I Norge er velferden for produksjonsdyr regulert i dyrevelferdsloven med tilhørende forskrifter, som fastsetter minimumsnivået for dyrevelferden. Selv om dyrevelferden i Norge er på et høyere nivå enn i mange andre land, er det fortsatt mange som mener det er tilstrekkelig å ligge på eller rundt minimumsnivået i regelverket og får støtte for dette fra bransjeorganisasjoner.²⁷

Likevel ser man en begynnende dreining på enkelte områder. Ønsket om, og etterspørselen etter, bedre dyrevelferd har tvunget gjennom endringer i bransjen. Som skissert over faller imidlertid kostnaden for dette ofte på bøndene.

Den komplekse naturen til dette strategiområdet fordrer at vi har et godt samarbeid med både eksterne aktører, andre oppdragsgivere og leverandørkjeden. Kommunen må bruke sin innkjøpsmakt til å støtte denne dreiningen, og belønne dyreholdere som arbeider for bedre velferd i sin produksjon.

For å oppnå endring, må kommunen jobbe på lag med og samarbeide med produsentene og bransjeorganisasjonene, og ikke mot dem. Langsiktige avtaler med gradvise endringer, forpliktelser om kjøp, og realistiske priser er noen grep som kan tas. Videre kan samarbeid med lokale produsenter, som fremmer etisk produksjon med god dyrevelferd vurderes.

²⁵ «Mattilsynets arbeid for god dyrevelferd», Norsk Veterinær Tidsskrift, utgave 4 - 2023

²⁶ Meld.St. 8 (2024/2025) Dyrevelferd, pkt. 7.2

²⁷ «Mattilsynets arbeid for god dyrevelferd», Norsk Veterinær Tidsskrift, utgave 4 - 2023

Internasjonalt ser man at bruk av auksjoner for formidling av råvarer som skinn og ull i mange tilfeller gjør sporing fra ferdig produkt til produsent nærmest umulig. For å bedre kontrollen i hele leverandørkjeden må kommunen samarbeide med leverandører og jobbe for bedre sporbarhet av importerte animalske produkter.

Kompetanseheving

En nødvendig forutsetning for å kunne etterleve disse forpliktelsene er tilstrekkelig kunnskap og bevissthet om behovet for et fortsatt arbeid med å øke dyrevelferden for alle dyr som bidrar til kommunens drift.

Kommunen må sikre seg tilstrekkelig kompetanse om relevante reguleringer på området, markedskunnskap, og sikre bevissthet hos alle bestillere. Både bransjeorganisasjoner og interesseorganisasjoner sitter på mye kunnskap. Kommunen må dra nytte av slike kompetansesentre og støtte seg på kunnskap og forskning.

Strategiområde 4: Seriositet, korrupsjon og arbeidstakerrettigheter

Innledning

Arbeidstakerne som er involvert i offentlige prosjekter og utfører arbeid på offentlige kontrakter skal behandles med respekt, og skal sikres rettferdig lønn, trygge arbeidsforhold og beskyttelse mot utnyttelse. Ved å stille krav til arbeidstakerrettigheter i kontraktene kan offentlige oppdragsgivere bidra til å sette standarder for arbeidslivet og forhindre arbeidslivskriminalitet.

Strategiområde 4: *Seriositet, korrupsjon og arbeidstakerrettigheter*, omhandler nasjonale forhold. Selv om norsk arbeidsliv som en helhet er preget av ordnede forhold og gode vilkår for arbeidstakere, er arbeidslivskriminalitet fortsatt et stort problem. De to vanligste formene for arbeidslivskriminalitet er utnyttelse av utenlandske arbeidstakere, og unndragelse av skatt og avgift.²⁸

På grunn av høye priser, lave budsjetter, og omfattende priskonkurranser, ser man at enkelte aktører utnytter arbeidstakere, særlig fra lavkostland, ved å tilby betydelig dårligere lønns- og arbeidsvilkår enn det som er normalt i norsk arbeidsliv. Dette kan inkludere svært lave lønninger, manglende overtidsbetaling, farlige arbeidsforhold og uverdige boforhold.

Svake arbeidskontrakter og manglende håndhevelse av lovverket gjør det lettere for useriøse arbeidsgivere å utnytte sårbare arbeidstakere. Dette omtales som sosial dumping, og er en særlig utbredt form for arbeidslivskriminalitet i bransjer som bygg og anlegg, renhold, transport og jordbruk, hvor utenlandske arbeidstakere ofte ansettes gjennom bemanningsbyråer eller som underleverandører.

Arbeidslivskriminalitet innebærer handlinger som bryter med norske lover om lønns- og arbeidsforhold, trygder, skatter og avgifter, gjerne utført organisert, som utnytter arbeidstakere eller virker konkurransevridende og undergraver samfunnsstrukturen.²⁹

I tillegg til å ha alvorlige konsekvenser for den berørte arbeidstakeren, kan arbeidslivskriminalitet føre til redusert verdiskaping og svekke grunnlaget for velferden i samfunnet. Å sikre at relevant regelverk følges og håndheves, bidrar til å opprettholde et stabilt og rettferdig arbeidsmarked, som er viktig for den sosiale og økonomiske bærekraften på lang sikt. Det er av stor betydning for å opprettholde tilliten til offentlig sektor at det stilles krav til respekt for arbeidstakeres rettigheter ved utførelsen av arbeid på kontrakter for det offentlige.

²⁸ «M Handlingsplan mot sosial dumping og arbeidslivskriminalitet, Regjeringen Støre, 01.10.2022, s. 6.

²⁹ Handlingsplan mot sosial dumping og arbeidslivskriminalitet, s. 5.

Lillestrøm kommune har et særlig ansvar for å forhindre arbeidslivskriminalitet i våre kontrakter. En forutsetning for å kunne forhindre arbeidslivskriminalitet hos kommunens leverandører er kompetanse og profesjonalisering på alle nivåer og på alle berørte kommunalområder.

Videre er det en klar sammenheng mellom arbeidslivskriminalitet og økonomisk kriminalitet. Mange aktører som driver med arbeidslivskriminalitet begår også skatte- og avgiftsunndragelse, fiktiv fakturering og bedrageri, hvitvasking, og korrupsjon.^{30, 31}

Lillestrøm kommune har nulltoleranse for korrupsjon og nulltoleranse for økonomisk kriminalitet. Aktører som er seriøse og sikrer ivaretagelse av arbeidstakerrettigheter i sine leverandørkjeder har som oftest også ryddige økonomiske forhold. Kommunens arbeid med seriositet omfatter derfor både tiltak mot arbeidslivskriminalitet og økonomisk kriminalitet, som begge har store konsekvenser for velferdssamfunnet og konkurransevilkårene for seriøse aktører.

Regelverk

Arbeidslivskriminalitet og sosial dumping er et vedvarende problem i Norge. Et viktig grep for å redusere utbredelsen av ulike former for sosial dumping og arbeidslivskriminalitet er regulering gjennom lov og forskrift.

Etter anskaffelsesloven er Lillestrøm kommune pålagt å hensynta arbeidsforhold, sosiale forhold og motarbeide arbeidslivskriminalitet. I lov og forskrift om offentlige anskaffelser stilles det blant annet krav til begrenning av antallet ledd i leverandørkjeden, at kommunen skal sikre at alle som utfører arbeid på kommunens kontrakter har rettfærdige lønns- og arbeidsvilkår, at kommunen skal stille krav om betaling av lønn mv. via bank, og at kommunen stiller krav til bruk av lærlinger på sine kontrakter.

Videre pålegger en rekke andre relevante regelverk kommunen plikter som har som hensikt å motarbeide arbeidslivskriminalitet. Blant annet kan følgende nevnes:

³⁰ Strategi mot arbeidslivskriminalitet (2021 –), Departementene, 08.02.2021, pkt. 2.1.

³¹ Infoskriv fra Økokrim: «Kriminelle nettverk innen økonomisk-, arbeidslivs-, og miljøkriminalitet».

- Arbeidsmiljøloven – Setter krav til lønns- og arbeidsvilkår, HMS (helse, miljø og sikkerhet), arbeidstid og ansettelsesforhold. Loven sikrer arbeidstakernes rettigheter og gir Arbeidstilsynet myndighet til å føre tilsyn.
- Allmenngjøringsloven – Gir grunnlag for allmenngjøring av tariffavtaler i enkelte bransjer, slik at utenlandske arbeidstakere ikke kan få dårligere lønns- og arbeidsvilkår enn det som er vanlig for norske arbeidstakere.
- Lov om obligatorisk tjenstepensjon – Sikrer at alle arbeidstakere har krav på tjenstepensjon.
- Straffeloven – Inneholder bestemmelser om grov utnyttelse av arbeidskraft, tvangsarbeid og menneskehandel.
- Hvitvaskingsloven – Brukes for å forhindre økonomisk kriminalitet, som svart arbeid og ulovlig kapitalflyt, som ofte er en del av arbeidslivskriminalitet.
- Internkontrollforskriften – Krever at virksomheter har systemer for å sikre at de følger lover og regler innen HMS og arbeidsforhold.
- Byggherreforskriften – Stiller krav til ivaretagelse helse, miljø og sikkerhet (HMS) på bygge- og anleggsplasser.
- Utlendingsloven – Regulerer ansettelse av utenlandsk arbeidskraft og arbeidsgiveres ansvar for å følge norske regler om lønn og arbeidsvilkår.

FOTO: CLEANCON/KUNNSKAPSBYEN

Satsingsområder

Lillestrøm kommune skal være en seriøs foregangskommune, og skal sikre at alle som direkte medvirker til å oppfylle våre kontrakter sikres gode lønns- og arbeidsvilkår.

Kommunens arbeid med seriøsitet, korrupsjon og arbeidslivskriminalitet skal være i tråd med, og fremme bærekraftsmål 8 «Anstendig arbeid og økonomisk vekst», 10 «Mindre ulikheter», og 16 «Fred, rettferdighet og velfungerende institusjoner».

Grunnleggende for dette strategiområdet er å forbedre oppfølging av både de lovpålagte kravene og kommunens egne krav, og at ethvert brudd på leverandørenes forpliktelser blir fanget opp og sanksjonert i henhold til kontraktsfestede bestemmelser. Kommunen erfarer at å sørge for nødvendig oppfølging ofte er et spørsmål om ressurser. Dette kan både knyttes til spørsmål rundt bemanning og kompetanse.

Kompetanseheving

Lillestrøm kommune skal aktivt arbeide for økt kompetanse i alle berørte kommunalområder. Bevisstgjøring med hensyn til det ansvaret som påhviler offentlige oppdragsgiver i denne sammenheng og eventuelle konsekvenser av ikke å etterleve ansvaret, skal forankres både politisk og i kommunedirektørens ledergruppe.

I praksis vil dette synliggjøres i form av at den enkelte innkjøper til enhver tid vet hvilke krav som skal stilles i forbindelse med gjennomføring av konkurranser. Dette slik at vi sikrer oss at de leverandørene vi inngår avtale med ivaretar alle krav til ansvarlig næringsliv, men også slik at leverandørene gir Lillestrøm kommune de nødvendige fullmakter til å føre løpende kontroll med at forpliktelsene faktisk blir ivaretatt hos den enkelte leverandør.

Videre skal Lillestrøm kommune aktivt arbeide for at de som skal følge opp leverandøren i forbindelse med gjennomføring av et prosjekt eller en rammeavtale, vet hvilke krav som er stilt, hvilke forpliktelser leverandør har påtatt seg og hvilke rutiner som finnes med hensyn til både hva som skal følges opp og hvordan dette gjennomføres. Alle ansatte som jobber med å følge opp avtaler hvor det er stilt krav til arbeidstakerrettigheter skal vite

hvilke faresignaler de skal se etter for å avdekke en leverandør som ikke overholder sine plikter med hensyn til arbeidstakers rettigheter.

Kontraktsoppfølging

Kommunalområdet innkjøp i Lillestrøm kommune ved kommunalsjef, skal sørge for at det blir utarbeidet grundige og detaljerte rutinebeskrivelser for oppfølging av krav i kommunens avtaler, og for håndtering av eventuelle avvik.

Det er avgjørende for god oppfølging at ansvar for utførelsen av oppgaver er tydelig definert, og at den enkelte forstår sin rolle.

For å sikre at kommunen etterlever sine forpliktelser må vi få på plass gode rutiner, og øke kompetanse hos alle ansatte som er i befatning med leverandører innen de utsatte bransjene. Dette gjelder i konkurransegjennomføringsfasen og i enda større grad i kontraktsgjennomføringsfasen. Gode rutiner, og økt kompetanse vil kunne effektivisere oppfølgingen.

Videre må det gjøres gode risikovurderinger av kommunens avtaler, for å sikre effektiv og korrekt ressursallokering i forbindelse med kontraktsgjennomføringen. Det må også utarbeides rutiner for årlig rapportering av kontroller og arbeid som har vært gjort gjennom året.

Samarbeid og leverandørutvikling

Utfordringer knyttet til ressurser og kompetanse er ikke unikt for Lillestrøm kommune. Mange kommuner sitter med de samme utfordringene, og på det sentrale østlandsområdet ser man at de samme leverandørene ofte leverer de samme tjenestene til flere kommuner. Å videreutvikle samarbeid i offentlig sektor, også innenfor dette strategiområdet, vil være god forvaltning av offentlige midler. Å samarbeide med andre kommuner om å gjøre kontroller og deling av eventuelle funn vil kunne bidra til unødig belastning og ressursbruk, både hos våre leverandører og hos kommunen.

Stikkord for et velfungerende samarbeid og god leverandørutvikling er imidlertid informasjon og kunnskap.

Lillestrøm kommune vil ha fokus på et godt samarbeid med sine leverandører slik at de i liten grad opplever kommunens kontroll- og oppfølgingsregime som en negativ belastning, men heller anser dette som bistand i forbindelse med en felles oppgave og et felles ansvar for å sikre ivaretagelse av rettighetene til alle ansatte hos leverandøren og eventuelle underleverandører.

Både i bygge- og anleggsbransjen og i renholdsbransjen benyttes det mye utenlandsk arbeidskraft, og språkbarrierer er ofte en utfordring. Det er derfor viktig å også sikre at alle som utfører arbeid på kommunens kontrakter både har mulighet til å gjøre seg kjent med sine rettigheter, og har reelle kanaler for å melde om kritikkverdige forhold, på et språk de forstår tilstrekkelig godt.

